

Операція «Вісла» – акт українсько-польської трагедії

Вінницький національний технічний університет

Анотація.

Автором досліджено процес примусового виселення українців у квітні 1947 р. з їх етнічних територій (Лемківщини, Підляшшя і Холмщини) на ті території у західній та північній частині польської держави, що до 1945 р. належали Німеччині.

Ключові слова: депортація, українсько-польські відносини, операція «Вісла», етнічні чистки.

Abstract

The author investigated the process of forced eviction of Ukrainians in April 1947 with their ethnic territories (Lemkivschyna, Podlasie and Kholm) in the territory in the Western and Northern part of Poland which up to 1945 belonged to Germany.

Keywords: deportation, Ukrainian-Polish relations operation "Vistula", ethnic cleansing.

Перегляд кордонів у Європі в ході Другої світової війни супроводжувався грандіозною етнічною чисткою. Свого часу Адольф Гітлер обрав її знаряддям фізичне знищення слов'янських народів з тим, щоб зробити їхні землі "життєвим простором для німців". А Йосип Сталін здійснював чистку шляхом депортацій. У цій системі депортацій опинилась і Україна.

На користь виселення з Польщі національних меншин висловлювалися польські комуністи, які хотіли бачити майбутню Польщу одно-національною державою. Це розглядалося також як метод розв'язання назрілих національних проблем, в основному українського питання, яке особливо стало актуальним у роки війни. Погляди польських не комуністичних політичних угруповань зі Східної Галичини збігались з намірами польських комуністів. Вони теж були за переселення українців після війни до СРСР, чи за розпорошення їх у центральній і західній частині Польщі. Правових основ здійснення депортаційно-переселенських акцій абсолютно ніяких не було.

Депортації українців з їхніх етнічних земель у Польщі не знайшли належного відображення в радянській історичній науці. Тільки в роки незалежності започатковано видання збірників документів, матеріалів і спогадів про переселення українців із Закерзоння [1].

Акція «Вісла» полягала в примусовій депортації українців з Лемківщини, Осаяння, Підляшшя й Холмщини на території у західній й північній частинах Польської держави, які до 1945 року належали Німеччині. 9 вересня 1944 року між урядами УРСР і Польщі була підписана угода про взаємний обмін населенням у прикордонних районах. Переселення українців з їх етнічних територій, що мало мати добровільний характер, проводилося найчастіше примусово та із застосуванням військової сили. Польські адміністративні органи застосовували найрізноманітніші засоби для збільшення масштабів переселення – позбавлення українців прав на землю, ліквідація українських шкіл, культурно-освітніх установ, греко-католицької церкви, тощо. У жовтні 1944 – серпні 1946 року було переселено 482 тис. чоловік. І це був тільки перший етап масових депортацій. У серпні 1945 р. Москва підписала й опублікувала офіційно договір з Польщею про визнання лінії Керзона українсько-польським кордоном і про "добровільне" виселення приблизно мільйона українців з Закерзоння [1].

Переселення і масові репресивні акції польського уряду щодо українського цивільного населення викликали закономірну протидію національно-патріотичних сил – Української повстанської армії і націоналістичного підпілля – Організації українських націоналістів, що являло собою серйозну загрозу для існуючого тоталітарного режиму в Польщі. У цих умовах польська влада, продовжуючи свою антиукраїнську політику, вирішила цілком виселити українське населення з його етнічних земель і розпорошити по всій Польщі.

Приводом до початку операції "Вісла" стала загибель 28 березня 1947 року у районі с. Яблочне у бою із загоном УПА заступника міністра оборони Польщі генерала Кароля Сверчевського. Того ж дня на нараді політбюро Польщі було прийняте рішення про повну депортацію українського населення в новостворені на колишніх німецьких землях воєводства [2].

Акція "Вісла" тривала з 28 квітня до 12 серпня 1947 року. 28 квітня 1947 р. о четвертій годині ранку шість польських дивізій та загони польської служби безпеки оточили райони, в яких компактно проживало українське населення [2]. Операція розпочалася, коли люди засіяли свої поля, а нового врожаю ще не зібрали. Все треба було залишити і виїжджати з тим, що можна було покласти на віз, а найчастіше, нести в руках. На новому ж місці - в колишніх німецьких областях - українці знайшли все знищене війною.

За цей час з українських етнічних земель у Польщі виселено на північно-західні землі 140575 осіб української національності та змішаних польсько-українських сімей. Більшовики кинули на проведення цієї акції танкову дивізію та спеціальні проти-партизанські загони і заблокували українсько-польський кордон, чехи вислали одну гірську бригаду, декілька піхотних дивізій і старшинську школу з Праги. І все це проти 2,5-3 тисяч вояків УПА [1].

Вже до 31 липня 1947 р., за польськими даними, посаджено в концтабір Явотно 3800 чоловік, убито 655 чоловік, арештовано 1466 члені українського національного підпілля. Безпосередньо виселення проводилось чітко організовано і сплановано: село оточувалося військами, на збори українцям надавалось від двадцяти хвилин до двадцяти годин, – в залежності від можливості загрози з боку УПА. Відповідно до зв'язків з УПА населення поділяли на категорії «А», «В», «С». Розмішувати в одному місці більш ніж дві сім'ї категорії «А» заборонялося. Також існували правила розміщення на новому місці не ближче, ніж на певній відстані до морських і сухопутних кордонів Польщі, великих міст, а також щоб не була перевищеною квота в 10% для українського населення в одному населеному пункті. Варто зазначити, що всі ці правила і асиміляційні заходи реально не могли бути виконаними, тому в деяких населених пунктах кількість українців все одно досягала 50% і більше [4].

Вивезення українського населення позбавило збройну боротьбу УПА на цих теренах основної мети, зробило її тут безперспективною. Тому Головнокомандувач УПА Р. Шухевич вирішив припинити боротьбу на Закерзонні. Так тодішній уряд Польщі, за підтримкою Москви, провів жорстоку депортацію українців, порушивши всі загальнолюдські норми. В основному історики виділяють дві основні причини проведення операції: 1) страх перед СРСР з його постійними планами "визволення західних братів" та змінного кордону внаслідок цього; 2) остаточне прагнення асимілювати українців [4].

Сьогодні, як у часи проведення операції "Вісла", її захисники наводять аргументи, що депортація була необхідна з військової точки зору, бо навіть те нечисельне населення, яке залишилося після депортаційних заходів допомагало партизанам УПА.

У цьому випадку можна зазначити: якщо виселення було зумовлене військовою стратегією і тактикою, то після ліквідації партизанського руху виселене тимчасово (бо виселення мало бути тимчасовим) населення мало повернутися до рідних сіл; якщо ж цього не сталося, то мета депортацій була суто політична – намагання насильницьким способом вирішити українське національне питання, ліквідуючи одночасно багатотисячну українську етнічну територію на східних окраїнах комуністичної Польщі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ліпкан А. Г. Операція «Вісла»: переселення чи депортація? / А. Г. Ліпкан // Воєнна історія. – 2003. – № 1.
2. Керниця Г. Депортація українців Закерзоння 1945–1947 рр. та її передумови / Г. Керниця // Українсько-польські відносини в Галичині у ХХ ст.: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (21–22 листопада 1996 р.). – Івано-Франківськ: Плай, 1997. – С. 45–48.
3. Місіло Є. Українці в Польщі (1944—1947). Генеза акції «Вісла» // Україна і Польща між минулим і майбутнім. – Львів, 1991. – С. 13–14.
4. 65 років тому розпочалась операція «Вісла». Режим доступу: <http://www.obl-rada.te.ua/diyalnist/novyny/65-rokiv-tomu-rozpoznalas-operatsiya-visla.html>

Нікітюк Максим Володимирович, студент групи 1 ІМ-15, факультет машинобудування та транспорту, Вінницький національний технічний університет, Вінниця

Науковий керівник: *Годлевська Валентина Юрївна*, доктор історичних наук, професор кафедри суспільно-політичних наук, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: maolpava@yandex.ru

Nikitiuk Maxim, Department for Machine Building and Transport, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia

Supervisor: *Godlevska Valentina* — doctor of historical Sciences, Professor, Department of political Sciences, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail : maolpava@yandex.ru